

Mens disse Siden Sidst-linjer skrives, begynder det endelig at lysne en smule for enden af Covid-19-tunnelen. Vist står vi kun på tærsklen til vintersæsonen, og vist ved vi endnu ikke, hvad de kommende kolde og mørke måneder kommer til at bringe. Vi kan dog håbe på, at de bringer mange rejsende til Ægypten, for endelig er verden mere eller mindre åben igen, i hvert fald for dem, der er fuldt vaccinerede. Ægypten har som nævnt i tidligere udgaver af Papyrus sådan set været åben for turister længe; for en del potentielle rejsende har det dog hidtil været forbundet med en del besvær at komme af sted. Hvis man da overhovedet havde lyst til at tage ud at rejse. Men nu er de fleste bureaukratiske forhindringer fjernet, der er flere flyruter at vælge imellem (og det er relativt billigt), nogle charterbureauer har igen Ægypten på programmet, og hotellerne har indtil videre god plads. Egentlig er det jo bare om at komme af sted, for der er meget nyt at opleve siden det sidst var muligt at rejse.

Tager man af sted nu, skal man dog ikke gøre sig håb om at komme til at opleve GEM (Grand Egyptian Museum) i Giza. Ifølge forskellige, men uofficielle kilder er den forventede åbning nu sommeren 2022 – eller måske 4. november 2022?*) I september 2021 udstak præsident Sisi direktiver om, at “museet skal færdiggøres i overensstemmelse med nyeste teknologier og nyeste tendenser for at afspejle Det gamle Ægyptens storhed.”**) Desværre forlød der i den anledning ikke noget om, hvornår Sisi helst så, at museet blev færdiggjort.

Heller ikke turisme- og antikvitetminister Khaled el-Enany har nævnt noget om, hvornår GEM tænkes at åbne. I juni 2021 besøgte han museet for at se, hvor langt man var kommet med udstillingerne. Han kunne fastslå, at alle de største genstande, altså kolossalstatuer m.v., nu var fæ-

rdiginstallerede på deres permanente pladser i museets atrium og på den store trappe. I Tutankhamon-gallerierne er alle 107 montere nu installerede, og 65 af dem er fyldt med den unge konges genstande. Ingen tvivl om, at arbejdet skrider fremad, og vi håber, at el-Enany har ret når han siger, at Tutankhamon-gallerierne på GEM bliver “de bedste i hele verden”. ***)

Som vanligt må vi blot vente og se, og måske er museet på Tahrir-pladsen ikke det bedste i hele verden, men det er bestemt stadig værd at se, hvis man tager på rejse til Cairo. I samme omgang kan man besøge nogle af de andre, nye museer og seværdigheder, der er åbnet eller genåbnet i hele landet de senere år, og som vi har skrevet om i tidligere numre af Papyrus.

Selvom det nu som udgangspunkt er muligt at rejse igen, i hvert fald i skrivende stund, er de mange udgravningshold rundt omkring i Ægypten, Siden Sidst følger, ikke rigtigt kommet i gang endnu. Der er trods alt stadig en pandemi, og mange lande rundt om i verden har ikke på samme måde som Danmark løsnet eller helt fjernet deres restriktioner. Desuden er smittetal, information om belastning på hospitalet m.v. fra Ægypten stadig forbundet med stor usikkerhed. Vi håber, at den næste udgave af Siden Sidst kan holdes coronafri og at det meste, inklusiv udgravninger og rejser, er tilbage i en mere normal gænge.

*) <https://see.news/zahi-hawass-reveals-expected-opening-date-of-gem-video/>

**) *Egypt Today*, 13. september 2021 <https://www.egypttoday.com/Article/1/107788/Sisi-Follows-up-the-finalizing-updates-of-Grand-Egyptian-Museum>.

***) *Ahram Online*, 8. juni 2021 <https://english.ahram.org.eg/News/413788.aspx>.

FUND OG FORSKNING

Undervandsarkæologi i Abu Qir-bugten

Thonis – eller Herakleion som grækerne kaldte byen – var indgangen til Ægypten ved Middelhavets kyst ved mundingen af en af Nilens vestlige forgreninger. Her lå blandt andet den største, ægyptiske havn, indtil Alexandria blev grundlagt i 331 f. Kr. Jordskælv, flodbølger, oversvømmelser og forhøjet

vandstand ødelagde både Thonis-Herakleion og den nærliggende by Kanopus, og i det sidste århundrede f. Kr. var begge byer forsvundet under vand. Byerne blev genopdaget for 20-25 år siden.

I år har franske dykkere fra European Institute for Underwater Archaeology (IEASM på fransk) ved Thonis-Herakleion gjort et sjældent fund af et

græsk militærfartøj, der i dag befinder sig på bunden af Abu Qir-bugten cirka 35 km fra Alexandria. Det var meningen, at skibet skulle fortøjes i den kanal, der flød langs sydsiden af byens Amon-tempel, da dette blev totalt ødelagt, måske ved et jordskred eller anden naturkatastrofe. Templet kollapsede, og faldne blokke herfra lagde sig på resterne af skibet, der sank til kanalens

Et Bes-hovede var en del af fundet. Foto IEASM.

Fajancesistrum med Psamtik I's navn. Foto SCA.

bund. Skibet blev fundet under næsten fem meter af hårdt ler blandet med rester fra templet.

Den franske undervandsarkæolog Franck Goddio påpeger, at fund af skibe fra denne periode (200-tallet f. Kr.) er ekstremt sjældne. Faktisk var skibe af denne type helt ukendte set fra et arkæologisk perspektiv indtil denne nye opdagelse. Skibet var cirka 25 m langt og dets skrog bygget i klassisk, græsk tradition samtidig med, at der også var benyttet gamle, ægyptiske konstruktionsteknikker. Skibet havde et stort sejl, plads til roere og var fladbundet med flad køl. Det var derfor ganske velegnet til sejlads både i Deltaet og på Nilen.

Et andet sted i byen fandt dykkerne resterne af et stort græsk begravelsesområde, der kan dateres til det 4. århundrede f.Kr. Det viser blandt andet, at græske købmænd fik tilladelse til at slå sig ned på stedet i løbet af de sene, faraoniske dynastier.

■ Lagt på nettet 19. juli 2021 <https://english.ahram.org.eg/News/417416.aspx>

Kultinstrumenter i Buto

Ægyptiske arkæologer har i Buto i Deltaet fundet en samling af gamle instrumenter, der blev brugt i religiøse ritualer. Det er SCA (Supreme Council of Antiquities), som graver i Buto, og udgravningerne er en del af en større plan med udgravninger forskellige steder udført af SCA. Mustafa Waziri, der er SCA's generalsekretær, sagde, at fundet er vigtigt, fordi det viser de instrumenter, der rent faktisk blev brugt til at udføre de daglige, religiøse ritualer for gudinden Hathor: røgelsesbrændere af fajance, hvoraf en er dekoreret med et Horus-hoved, en sistrum fra 26. dynasti, lerkrukker, statuetter, der forestiller Taweret og Thoth, en lille fødselsstol, et udjat-øje i rent guld og rester af bladguld til forgyldning af andre instrumenter. Arkæologerne fandt også elfenbensindlæg med scener af kvindelige offerbærere og dagligliv med flora og fauna, en overligger med hieroglyftekster og en del af en afbildning af en konge, der udfører religiøse ritualer i templet.

■ Lagt på nettet 18. september 2021 <https://english.ahram.org.eg/News/423305.aspx>

Cheops' anden båd i Giza

Professor emeritus fra Waseda University Sakuji Yoshimura, der leder et ægyptisk-japansk udgravningshold i Giza, har nu fædiggjort udgravningen af Cheops' anden båd. Båden lå begravet i et hul ved Cheops-pyramidens fod ligesom dens mere kendte storesøster.

Issa Zidan, der er konservatorchef på GEM, har ført tilsyn med udgravningen, og han fortæller, at der er udgravet næsten 1.700 stykker træ fra 13 arkæologiske lag i det hul, båden lå i. Al registrering og dokumentation af stykkerne er afsluttet, og den første, foreløbige restaurering af de fleste elementer er til ende. I alt 1.343 er overflyttet til GEM, og her er anden fase af restaureringsarbejdet ved at gå i gang. Samtidig er man i gang med at forberede samling og opsætning af båden, der skal udstilles på GEM sammen med den første båd, som i årtier har stået ved foden af pyramidens. En ny bygning beregnet til at rumme dem begge to sammen er under opførelse.

Den japanske organisation JICA (Japan International Cooperation Agency) sørgede for en økonomisk indsprøjtning

Fra Djosers sydgrav. Foto Nariman el-Mofty, AP.

til projektet i form af 3 millioner dollars. Det oplyser Omura Yoshifumi, der repræsenterer JICA i Ægypten. De 3 millioner kommer oveni de 2 millioner, JICA allerede har doneret til udgravningen af båden.

JICA har siden 2006 ydet finansiel støtte til GEM-projektet og i alt 72 genstande, inklusive nogle af Tutankhamons, og har stillet 90 eksperter i blandt andet konservering, pakning, transport og dokumentation til rådighed for GEM. Desuden har museet med JICA i ryggen kunnet investere i et digitalt mikroskop, transportabelt røntgenudstyr med mere.

■ Lagt på nettet 6. juli 2021 <https://english.ahram.org.eg/News/416631.aspx>

Djosers sydgrav i Sakkara

I 15 år har Djosers sydgrav været lukket for besøgende. Nu er den restaureret og sikker nok til at lukke op (ikke alle rummene er dog tilgængelige). Den ligger adskilt fra trinpyramiden ved den sydlige mur omkring gården, under trappen med frisen af kobraer – et gigantisk, skræmmende hul i

undergrunden. Da sarkofagen i gravkammeret, som er beklædt med lyserød granit, er for trang til at rumme en udstrakt mumie, er der enten tale om en symbolsk grav (med funktion som senere “satellitpyramider”), en reference til en begravelse i Abydos længere mod syd (hvor der lå andre skingrave), eller et ly for en *ka*-statue af kongen – eller måske noget helt fjerde. Som i kongens gravkammer under pyramiden er væggene beklædt med spektakulære, turkisfarvede kakler, der erindrer om et papyruskrat, samt nicher med relieffer af kongen, der udfører rituelle handlinger og kommunikerer med (ikke afbildede) guder. (LM).

Akhmîm

Gravpladsen i Akhmîm, hovedstad i Øvreægyptens 9. nome, hedder el-Hawawish. Her ligger næsten 900 grave, hvoraf kun knapt 60 har vægudsmykning. Størsteparten af gravene er enten udekorede, ufærdige eller ødelagte. Stedet er først for nylig blevet åbnet for publikum, og det er muligt at besøge udvalgte grave, primært fra Gamle Rige.

Gravpladsen ligger på Nilens østlige bred, 450 km syd for Cairo, 220 km nord for Luxor. Klippesiderne, som gravene er udhuggede i, er i kalksten, generelt i dårlig kvalitet med store flintformationer. Alle grave er udhuggede i klippen, og der er ingen fritstående mastabgrave, selvom nogle af de ældste grave har mastabalignende facader. Enkelte grave har flere kamre, men den typiske grav i el-Hawawish har blot et enkelt. De fleste grave er små, mens man i områder med mere kompakt klippe af bedre kvalitet mod syd og sydvest kan finde større grave.

Gravene er fortrinsvis fremstillet til embedsmænd fra over- eller middelklassen, f.eks. nomarker, der administrerede provinsen i løbet af Gamle Rige fra 5. til 8. dynasti samt præster og overopsynsmænd. De anlæg, der tilhørte de højst placerede embedsmænd, falder inden for to perioder, nemlig 5. dynasti fra Niuserra til Unas samt i Pepi II's regeringstid. Disse grave er forholdsvis store og er anlagt der, hvor klippekvaliteten var bedst. De er ofte udstyret med store forgårde, brede facader og højloftede kamre hugget dybt

ind i klippen. I Pepi I's regeringstid og i tiden fra slutningen af 6. dynasti til og med 8. dynasti bygges gravene i mindre skala.

Gravene er publicerede i et tibindsværk *The Rock Tombs of el-Hawawish: The Cemetery of Akhmim* af Naguib Kanawati, Macquarie University, Sydney 1980-1992. Se også *Papyrus* 2021/1, s. 48-49 om gravene og andre seværdigheder omkring byen Sohag.

■ Info lagt på nettet juli 2021 https://www.osirisnet.net/news/n_09_21.htm?en med link til ca. 40 nyere fotos fra lokaliteten inkl. grave.

Karnaks søjler med kulør

I løbet af sommeren har det ægyptiske Turist- og Antikvitetsministerium været i gang med første fase af et større restaureringsprojekt i Karnak-templets store søjlehal. Opgaven gik ud på at rense søjlerne for århundreders forurening. Resultatet er lige så forbavsende som da man første gang så hvide, græske marmorstatuer i fuld farve, som de frembød sig i oldtiden. Konservatorerne bedyrer, at de ikke har tilføjet nye farver, men udelukkende fundet de allerede eksisterende frem. Det mest påfaldende er, at kongen ikke er klædt i hvidt, men i gult. Linned er ikke ganske ligetil at få til at modtage farve, og mønstrede tekstiler i Ægypten er derfor oftest vævet af uld, der absorberer farver uden problemer. Der er dog eksempler på, at ikke-kongelige personers hvide klædninger kan være delvis farvet gule, især hvor de har direkte kontakt med kroppen, som for eksempel omkring underlivet, eller hvor en kjole strammes over et bøjet knæ. Det har jeg tidligere fortolket som at det var den duftende salve, de havde smurt sig ind i, der faktisk misfarvede tekstilerne, og at det skulle ses som et tegn på luksus.

Med de seneste fotos fra Karnak skal dette måske tages op til revision? Man kan studere andre detaljer i den rensede udgave af søjlerne. Kongens hovedklæde burde være stribet i blå og gult. Strudsefjerene over kartoucherne er

Foto Hasan392.

normalt altid hvide som i virkeligheden, men her er de blevet gule. Det gælder også Amons høje fjer. Hieroglyfers farver er gode indikatorer, men her er mange en ensfarvet blågrøn (ikke usædvanligt), og ikke nok er publiceret af de polykrome til at undersøge dem nærmere. Under alle omstændigheder er gul = guld, og det er forventeligt, at kongen ikke ville tilbageholdende med at bruge netop den farve. (LM).

■ Lagt på nettet 24. september 2021 <https://imgur.com/gallery/4mYdE6p>

Et kloster i Bahariya-oasen

Arkæologer under ledelse af professor Victor Ghica fra MF Vitenskapelig Høyskole (Norwegian School of Theology, Religion and Society) i Oslo i samarbejde med IFAO i Cairo gjorde allerede i 2009 et usædvanligt fund på en lokalitet ved navn Ganub Qasr el-'Aguz i Bahariya-oasen, et område, der ligger et stykke vej fra de kendte, romerske landsbyer på stedet. Yderligere udgravninger i 2012-13 og årene herefter, senest i 2021, viser, at det drejer sig om ruinerne af et kloster (af den mere åbne type der kaldes en *laura*) med

Foto V. Ghica

rester af tre kirker, som de ved hjælp af stratigrafien, C14, mønter og diverse genstande daterer til at være oprettet omkring 350 e.Kr og forladt igen i det 5. eller 6. århundrede. Munkene har spist på glastallerkner lavet i Tunesien, som er kommet hele vejen til oasen ad karavanevejene, og de har haft en større produktion af vin i gang. Yderligere indikationer af, at dette ikke var et fattigt kloster, kommer fra et brev på et ostrakon, der viser, at en munk fra klostret rejste den lange vej (1400 km) til Konstantinopel for at studere. Brevet er skrevet til klosterforstanderen. Den samme abbed er nævnt på et andet ostrakon, fundet allerede i 1940'erne.

Bygningerne er konstrueret af basaltblokke (stenen findes i området) og soltørrede lersten og er delvis udhugget i undergrunden. Projektet finansieres af European Research Council og kører til 2024, hvorefter klostret skal begraves i sand igen for at beskytte det.

[Stedet må være identisk med landsbyen Aguz omtalt af Ahmed Fakhry nordøst for hovedbyen Bawiti. En forladt landsby her var ifølge Cassandra Vivian, *The Western Desert of Egypt*

fra 2000, anlagt over ruiner, der ikke var udgravede. I 1946 registrerede Fakhry resterne af en kirke i Aguz. Ved den bygning, der kendes som Alexanders tempel vest for Bawiti, fandt han græske og koptiske ostraka og et syrisk dateret til sidst i det 5. årh. Ifølge en arabisk kilde mødte Bartolomæus, en af de tolv disciple, sit endeligt i oasen. Der boede nok kristne til at oasen havde sin egen biskop. Dengang kaldtes den al-Bahnasa. Den omtales ikke i Paul John Frandsens store værk anmeldt andetsteds her i bladet.] (LM).

IFAO's hjemmeside (også på engelsk) med bibliografi:

■ <https://www.ifao.egnet.net/recherche/archeologie/tell-ganub/>

■ Lagt på nettet 13. marts 2021

<https://www.nrk.no/norge/forskere-fra-norge-har-gjort-opsiktsvekkende-funn-i-egypt-1.15336020> (om brevet mm)

Med detaljer om arkitekturen:

■ <https://english.ahram.org.eg/News/405916.aspx>

En papyrus i Louvre gemte på en hemmelighed

Efter tre måneders restaurering i Louvres konservatorværksted afslørede to papyri kaldt "Papyri Reverseaux" en pudsig hemmelighed. De to papyrusruller har fået deres navn efter grev Denis Jacques Léopold Guéau de Reverseaux (1788-1852). Han var kaptajn i den franske flåde, og han anskaffede sig de to papyri i Ægypten i 1823, blot et år efter at Champollion var kommet frem til de grundlæggende principper for læsning af hieroglyffer. I 2019 blev de to papyri sat til salg og købt af Louvre. Deres proveniens er ukendt.

PAPYRUS REVERSEAUX II

Papyrussen er 92 cm lang og 35 cm høj og indeholder tekst fra Dødebogens kapitel 17, skrevet med kursiv-hieroglyffer. Den er dateret til Ny Rige.

PAPYRUS REVERSEAUX I

Denne papyrus var stadig rullet sammen, og Christophe Barbotin, der er inspektør i Louvres ægyptiske samling, var ved købet meget begejstret. Han sagde på det tidspunkt, at denne type sammenrullede papyrusdokumenter ikke længere kan fås på kunstmarkedet, og at han aldrig havde forventet rent faktisk at skulle se én. Det tog museets konservatorer tre måneder forsigtigt at rulle papyrussen ud. Den er 222 cm lang og 21 cm høj. Teksten er litterær, skrevet på hieratisk og dateret til ramessidtiden.

EN UVENTET TREDJE PAPYRUS!

Alle blev overraskede da det viste sig, at Papyrus Reverseaux I indeholdt en tredje papyrus. Denne var både meget tør og meget stramt rullet sammen. Desuden var den mønret af insekter, som havde ædt både fibrene og limen i papyrussen. Den rummede et brev og seks forskellige typer tekster, som en

student i skriberskolen har øvet sig i at skrive ned. Læreren har rettet fejl med rødt blæk. Brevet angår en strid om en mast på en båd, dateret til Ramesses II's regeringstid. Det er adresseret til en Ramose, og afsenderen har et kanaanæisk navn: Belpinait. To andre tekster er bønner til Amon-Ra, hvoraf en er ellers ukendt. Yderligere to tekster omhandler generationskonflikter, som kan genkendes den dag i dag. En student får en påtale for manglende koncentration, og en anden en irettesættelse for at gå mere op i øl, vin, musik og damer end i studiet af hieroglyffer, fulgt af en beskrivelse af omfanget af hans beruselse. Arket rummer også en satirisk forherligelse af skriverembedet samt en kvittering for levering af læder til en skomager. Alt i alt en øvelse i forskellige genrer.

Alle Papyri Reverseaux bliver udstillet i efteråret 2022, når Louvre åbner særudstilling om Champollion på deres museum Louvre-Lens i byen Lens 200 km nord for Paris.

■ Info september 2021

https://www.osirisnet.net/news/n_09_21.htm?en

Tutankhamons skrin

Når hele samlingen af Tutankhamons gravskatte skulle overføres fra museet på Tahrir-pladsen til det nye Grand Egyptian Museum ved pyramiderne, har en af de største udfordringer været de fire skrin, der omsluttede konges sarkofag og mumieformede kister, dels fordi de er så store, dels fordi de er så skrøbelige (forgylt træ). I oldtiden blev de enkelte sider, låg og døre taget ind i graven som løse dele og derefter samlet, det ene uden på det andet – det er svært at forestille sig hvordan det kunne lykkes, men dengang var de i det mindste nylavede og i fin stand. For 100 år siden var processen modsat, men elementerne havde 3500 år på

Det andet skrin. Foto LM.

bagen. Det lykkedes dog at flytte dem de 600 km til Cairo og bakse dem op ad trapperne til førstesalen på museet.

I de senere år har mange eksperter været ind over for at planlægge, hvordan man skulle få dem ned ad trapperne igen uden at forvolde yderligere skade og derefter køre dem gennem byen til deres bestemmelsessted. Om det er lykkedes, vil først blive afsløret, når vi kan nærstudere skrinene igen. I oktober var turen kommet til det andet (næstyderste) skrin. Ifølge avisrapporten fik de det samlet på fire timer – ja, de har også IKEA i Ægypten og er måske gået i træning! Skrin 3 og 4, der jo er mindre, var allerede overført. Det fjerde, yderste og største skrin står endnu tilbage i det gamle museum. Det adskiller sig fra de tre andre ved at have fajanceindlæg på ydersiden, hvilket gør det endnu mere skrøbeligt.

Forhåbentlig har konservatorerne på GEM benyttet lejligheden til at få taget detaljerede farvebilleder af indersiden af skrinene. Ny teknik burde kunne afsløre vigtige oplysninger om, hvordan skrinene blev fremstillet, og ikke mindst om i hvor vid udstrækning der var tale om genbrug af gravgods, der havde

tilhørt Tutankhamons umiddelbare forgængere.

Om de fire skrin se Mette Gregersen, 'De fire store skrin fra Tutankhamons grav', *Papyrus* 32/1, 2012, s. 14-2 med bibliografi. Om det andet skrin se Lise Manniche, 'Deconstructing Tutankhamun's second shrine' (i trykken i Cairo). (LM)

■ Lagt på nettet 11. oktober 2021.
<https://bit.ly/3DtPyYM>

Mayas to grave lagt på nettet

Der er efterhånden mange grave fra hele Ægypten publiceret på hjemmesiden www.osirisnet.net. Det er et stort arbejde at indsamle materiale, herunder billeder, der er i bare nogenlunde kvalitet samt bibliografi, og der kan derfor gå lang tid mellem, at nye grave præsenteres online. Men nu er der publiceret to nye grave på siden. En fra Amarna og en fra Sakkara. De tilhører den samme person, nemlig May/Maya.

May fik en ekstraordinær karriere og bestred nogle af de mest hæderkronede embeder i det gamle Ægypten. Til at begynde med skyldte han Akhenaten sin opstigen ad karrierestigen, og han fik tilladelse til at anlægge en grav i Amarna TA 14.

Hvad der skete med ham i perioden mellem Akhenatens død og under dennes umiddelbare efterfølgere står ikke klart. Da Tutankhamon blev kronet, møder vi dog igen May, der nu har skrevet sit navn Maya. Han bliver igen hurtigt en af Ægyptens vigtigste embedsmænd, bl.a. skatmester ("finansminister"), og det vedbliver han at være indtil sin død i løbet af Horemhebs regeringstid. Gennem denne anden embedsperiode får han anlagt en stor grav til sig selv og sin hustru Meryt i Sakkara, syd for Unas-pyramidens procesionsvej, hvor flere grave fra Nye Rige er blevet udgravet og publiceret i de senere årtier. Overbygningen til Mayas grav blev først set af Lepsius i 1843, hvor mange relieffer og statuer blev fjernet og endte i museer (flere relieffer i Berlin blev voldsomt beskadiget under 2. Verdenskrig). Andre var allerede endt i kalkovnene i Ægypten. I 1986 blev de underjordiske rum genopdaget af Geoffrey Martin og Egypt Exploration Society i samarbejde med Rijksmuseum van Oudheden i Leiden. Ekspedition havde allerede genfundet Horemhebs grav fra hans embedsmandstid lige ved siden af sammen med andre

Foto LM.

samtidige og lidt senere grave. Det var gennem en af disse, langt nede under jorden, at de pludselig fik adgang til Mayas underjordiske rum. Disse er til og med udsmykket i basrelief på løse, indsatte plader af kalksten, bemalet næsten udelukkende med gult i stil med flere "monokrome", ramessidiske grave i Deir el-Medina. Alle blokkene er senere blevet løftet omkring 20 m op og installeret i et nyt rum under gravens forgård for at gøre dem sikrere og lettere tilgængelige for besøgende. Medlemmer af DÆS besøgte graven i 2006 og 2017.

Begge Mayas grave med bibliografi kan nu ses på Osirisnet på nedenstående webadresser:

TA 14 i Amarna:

■ https://www.osirisnet.net/tombes/amarna/may14/e_may14_01.htm

Maya og Meryts grav i Sakkara:

■ https://www.osirisnet.net/tombes/saqqara_nouvel_empire/maya_meryt/e_maya_meryt_01.htm

Tutankamons efterliv

Den 14. oktober i år (genudsendt 9. november) viste DR2 som et led i en årelang britisk serie *Treasures Decoded* en dokumentar om "Tutankhamons sidste

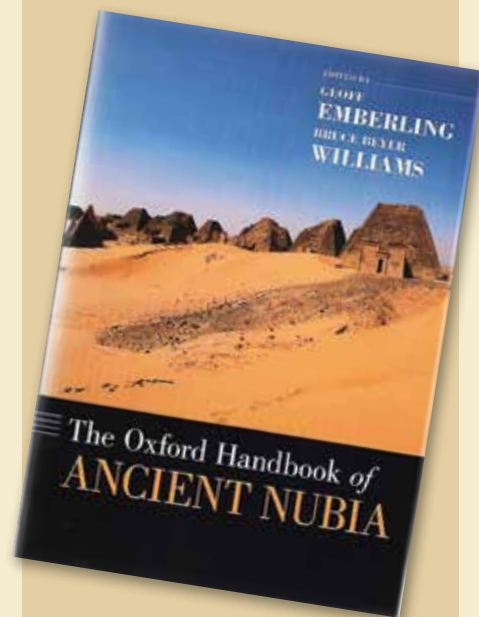
mission". Den bærer datoen 2021, og som ægyptologiske eksperter optræder Salima Ikram og Joyce Tyldesley med indledning af Chris Naunton. I fællig har de og produceren strikket en troværdig historie sammen om Tutankhamons liv efter døden med kongen som garant for verdensordenen. I anstrelserne for at holde en rød tråd er beretningen dog langtfra komplet. Jeg var selv inde over projektet i de indledende faser i efteråret 2018, men i frustration over de mange udeladelser trak jeg mig fra det. Det blev i stedet til artiklen i Papyrus 2019/2, hvor jeg giver et mere nuanceret billede af, hvad der ventede den unge konge i det hinsides. Den kan DÆS-medlemmer læse som supplement til dokumentaren. (LM)

Egyptian Archaeology

Ældre numre af Egypt Exploration Society's blad *Egyptian Archaeology* (nr. 1-58, 1991-2020) ligger nu på nettet på <https://issuu.com/theees> Det er en sand guldgrube af let fordøjeligt læsestof med fine billeder til de mørke vintertaftner. (LM).

■ Lagt på nettet 12. oktober 2021.

NY BOG

G. Emberling og B. Beyer Williams (red.)

The Oxford Handbook of Ancient Nubia

Oxford University Press 2020
1201 sider, 1.424 kr. (Saxo)
\$200 (amazon.com)*

Dette er en vægtig publikation: bogen vejer 2,750 kg, men så får man også 55 spændende artikler om for eksempel geologi, arkæologiens historie, helleristninger og tidlige jægere og samlere, den ægyptiske kolonisering, de nubiske herskere i Napata og efter dem det meroitiske kongerige, dets kunst og gådefulde sprog, om udnyttelse af landets ressourcer (jern!) og meget mere og til slut en oversigt over hvordan oldtiden forsøges integreret i nutiden gennem uddannelse, oplysning og samarbejde. (LM).

*Tjek forsendelse. Husk at hvis der købes fra UK pålægges der nu separat både told og moms!